

Unele aspecte privind gestionarea riscurilor bancare

Lavinia Vasile

Doctorand

Academia de Studii Economice București

Abstract. *The financial and banking market is presently right in the middle of a developing and consolidating process. The banks are those institutions which can guarantee the financing for economic projects, generally speaking and particularly for the investment projects. The credit market got developed and secures financial sources for the entrepreneurs. But each and every credit is implying a less known aspect, as it is the subject of running a number of risks. The credit risk does exist; therefore, what really matters for both contracting parties is to properly evaluate it and learn about it in advance. The text below is emphasizing a number of aspects concerning the management of the credit risk (i.e. the non-payment risk, the exposure risk, the recovery risk).*

Key words: credit; financial market; risk; option; financial exposure.

1. Cerințe și opțiuni

Stadiul actual al dezvoltării piețelor financiare și a sistemului financiar, precum și evoluțiile mediului în care acestea operează au impus abordarea dintr-o altă perspectivă a problematicii riscurilor economice, în general, și a celor bancare, în special. Dacă până în anii '70, riscurile bancare se rezumau doar la riscul de creditare în relațiile băncii cu clienții și în cadrul sistemului de plăți, pe măsură ce instabilitatea a devenit trăsătură dominantă a mediului economic, băncile se confruntă cu noi riscuri. Pentru a putea face față noilor provocări se impune identificarea riscurilor și a cauzelor ce le determină și le influențează, elaborarea procedurilor, tehnicilor și instrumentelor de măsurare, atenuare și evitare a acestora, știindu-se că riscurile bancare sunt o sursă de cheltuieli neprevăzute.

Competitivitatea societăților bancare contemporane își are sorgintea în calitatea strategiilor pe care le adoptă și le aplică, strategii în care managementul riscurilor joacă un rol esențial. Condiționarea decisivă a performanțelor bancare de conținutul managementului bancar în general, și a managementului riscurilor financiar-valutare în special, evidentă pentru cvasitotalitatea băncilor, explică

interesul cercetătorilor și practicienilor pentru acest domeniu. Situația sa în prim-planul managementului bancar contemporan este valabilă pentru întregul sistem bancar, inclusiv pentru băncile centrale care trebuie să dispună de strategii capabile să identifice, comensureze și minimizeze riscurile bancare globale.

În definiția riscului bancar, cei mai mulți specialiști se rezumă doar la tratarea riscului de creditare sau de lichiditate, care derivă din funcția clasică a băncilor. Alții se concentrează asupra identificării unor pierderi potențiale sau efective generate de riscuri aleatoare, ca de exemplu fraudă, catastrofele naturale. Astfel, *abordarea secvențială a riscurilor bancare* nu este surprinzătoare, deoarece problematica riscurilor bancare, a managementului acestora nu a avut importanța pe care o are în prezent, atât pentru practicieni, cât și pentru teoreticieni. Riscurile bancare trebuie privite global, analizate dintr-o perspectivă sistemică, evidențiindu-se interdependențele dintre ele, știindu-se că producerea unuia poate genera în lanț alte riscuri. Indiferent de tipul instituțiilor bancare – bănci regionale, locale, universale, de investiții sau de retail – toate și-au ajustat comportamentul ca actori pe piața

financiar-bancară, în funcție de evoluția sistemului bancar marcat de fenomenul globalizării, intensificarea concurenței, liberalizarea piețelor financiare, apariția inovațiilor financiare.

Practica bancară tradițională, axată pe constituirea de depozite și acordarea de credite, este în prezent doar o parte din activitatea băncilor, noile orientări către piață și diversificarea ofertei bancare punându-și amprenta asupra managementului riscurilor în scopul evitării eventualelor sincope în activitatea băncilor. Astfel, *analiza bancară tradițională* plasează instrumentele cantitative de tipul indicatorilor (utilizați pentru evaluarea băncii, calitatea portofoliului de credite, indicatori de lichiditate, gradul de adecvare a capitalului sau pozițiile deschise de risc valutar) în centrul evaluării și gestionării riscului. Deși acest tip de *analiză statică* este extrem de utilă, nu reprezintă un indicator adecvat pentru profilul risc al unei bănci.

Un concept relativ nou în literatura de specialitate și în practica bancară o constituie *analiza bazată pe risc a băncilor*, care presupune o permanentă revizuire analitică a activității băncii, asigurându-se menținerea stabilității și încrederii în sistemul financiar. Această abordare presupune extinderea instrumentelor cu care operează analiza bancară tradițională, acestea fiind puncte de plecare pentru anticiparea riscurilor și realizarea simulațiilor, modificarea acestora în timp oferind o imagine dinamică a performanțelor băncii. Pe de altă parte, indicatorii financiari (referitori la structura bilanțului, profitabilitate, riscul de piață și riscul de credit, lichiditate sau pozițiile valutare) fac obiectul supravegherii bancare, fiecare bancă având obligația de a calcula, raporta și monitoriza nivelurile acestora. Analiza bazată pe risc ia în considerație și alți factori precum: calitatea și stilul managementului, consecvența și eficacitatea politicilor și procedurilor bancare, eficiența și exhaustivitatea monitorizării riscurilor și oportunitatea și exactitatea sistemelor informaționale de management.

Obiectivul managementului riscurilor constă în minimizarea riscurilor cu care se confruntă banca, astfel încât să fie posibilă maximizarea valorii băncii. Unii economiști consideră că managementul riscurilor bancare este parte componentă a managementului financiar, alături de planificare și prognoză financiară, sisteme contabile, controale interne și trezorerie. Această abordare se dovedește a fi realizată dintr-o perspectivă îngustă, în realitate managementul riscului trebuind să răspundă la o serie de provocări.

Practicienii consideră că un management adecvat al riscului trebuie să asigure băncii capacitatea de a *identifica, cuantifica și monitoriza profilul risc, cât și de a le evita și de a le finanța*. Aceste elemente se regăsesc de fapt în managementul fiecărui tip de risc, dar la nivel global capătă o nouă dimensiune. Succesul managementului riscului depinde și de capacitatea băncii de a anticipa pierderile

potențiale, politica rezervelor, transferul pierderilor, precum și de gradul de integrare al acestuia în sistemul global de management al băncii.

- *Identificarea riscurilor* bancare depinde de diversificarea liniilor de activitate sau a gamelor de produse bancare oferite clienților și se concretizează în elaborarea *profilului risc*. La stabilirea profilului risc trebuie să avem în vedere faptul că multe riscuri sunt interdependente, o anumită expunere putând determina riscuri de mai multe tipuri.

- *Cuantificarea riscurilor* presupune utilizarea tehnicilor, instrumentelor și abilităților necesare băncii pentru a comensura riscurile. Dezvoltarea instrumentelor de modelare cantitativă permit realizarea simulărilor care sunt utile în analiza efectelor induse de schimbările ce au loc în mediul bancar asupra profilului de risc al băncii, precum și impactul acestuia asupra profitabilității și a valorii nete a băncii.

Acordul de la Basel cu privire la adecvarea capitalului atribuie o importanță deosebită instrumentelor de modelare cantitativă și a capacității băncilor de a le folosi, creându-se premisele pentru implementarea abordării bazate pe rating-ul intern de evaluare a gradului de adecvare a capitalului unei bănci. Abordarea pe baza rating-urilor interne determină o îmbunătățire continuă a practicilor interne de gestionare a riscurilor în general și a riscului de credit, de piață și operațional în special.

- Scopul *monitorizării riscurilor* este minimizarea cheltuielilor asociate riscurilor aferente tuturor expunerilor care au fost identificate și cuantificate. De exemplu, pentru monitorizarea riscului de piață se pot utiliza tehnici de gestiune a bilanțului (managementul activelor și pasivelor) sau de diversificare a portofoliului, iar pentru riscul de lichiditate titularizarea. În același timp, monitorizarea riscului trebuie să se înscrie în limitele prudențiale impuse de autoritatea monetară. Monitorizarea specială a expunerilor la risc ale unei bănci se justifică atunci când se anticipează apariția unor evenimente cu impact negativ asupra băncii.

Instrumentele, tehnicile sau procedurile utilizate în cuantificarea și monitorizarea riscurilor nu sunt *universale și standardizate*, practica demonstrând că acestea sunt specifice fiecărei bănci, dar în același timp nu se substituie normelor prudențiale și vizează *optimizarea cuplul risc-performanță*.

Managementul riscului este parte integrantă a strategiei băncii, acesta răspunzând vulnerabilității și complexității mediului în care banca operează. Se acceptă faptul că riscul este o componentă esențială a profilului băncii și, în consecință, evoluția ulterioară a strategiei bancare va fi atinsă dacă profilul risc actual și de perspectivă sunt neglijate.

- *Evaluarea politicii de gestionare a riscului* constă în măsurarea performanțelor obținute în urma acoperirii expunerii la risc și oferă posibilitatea optimizării viitoarelor politici pe baza punctelor slabe și tari identificate.

Literatura de specialitate tratează managementul riscului din perspectiva unor piețe financiar-bancare dezvoltate, capabile să asigure supapele necesare restabilirii stării de echilibru în cazul producerii unor efecte adverse pe care riscurile le pot genera. Caracteristicile economiei românești necesită atât adaptarea practicilor și conceptelor utilizate pe plan mondial, cât și aplicarea unor metode specifice sistemului financiar-bancar intern.

2. Riscul de credit în contextul actual al dezvoltării pieței creditului

Riscul de credit se definește prin pierderile suferite de un agent economic datorită neîncasării la scadență a fluxului de venituri anticipat, ca urmare a deteriorării *calității de creditare al debitorului*. Din această perspectivă, riscul de credit are două coordonate: dimensiunea riscului și calitatea acestuia.

Dimensiunea riscului denotă mărimea pierderii suferite de creditor ca urmare a imposibilității debitorului de a rambursa creditul, iar *calitatea riscului* rezultă atât din posibilitatea ca neplata să aibă loc, cât și din garanțiile care pot reduce pierderea, în cazul neplății.

Neachitarea unei datorii reprezintă un eveniment nesigur. În plus, expunerile viitoare nu sunt cunoscute cu certitudine decât la scadență, deoarece acordarea creditelor pe baza unor programe de rambursare stabilite pe baze contractuale ferme sunt aplicabile numai într-un număr redus de cazuri. Rambursarea anticipată a creditelor contractate prezintă un risc de credit, deoarece în această situație banca trebuie să-și asigure refinanțarea venitului nerealizat și să-și acopere cheltuielile ocazionate de acordarea împrumutului respective.

Pornind de la aceste considerente, riscul de credit poate fi divizat în trei riscuri: *riscul neplății*, *riscul expunerii* și *riscul recuperării*.

■ Riscul neplății

Acest risc constă în probabilitatea neachitării unei datorii la scadență.

Există câteva definiții posibile ce le putem da *neplății*: neefectuarea unei obligații de plată, încălcarea unei convenții sau neplata economică. Neachitarea plății este declarată atunci când plata programată nu a fost efectuată într-o perioadă minimă de timp de la data scadenței. *Neplata economică* are loc atunci când valoarea economică a activelor debitorului scade sub valoarea pasivelor restante, situație care poate să nu permită rambursarea datoriei.

Deteriorarea unor indicatori economico-financiarți în raport cu nivelul asumat la data contractării creditului poate fi asimilată unei *neplăți tehnice*. De obicei, această neplată declanșează negocierile, chiar dacă nerambursarea creditelor la scadență nu pun în pericol bonitatea debitorului. În unele situații, banca poate recurge chiar la solicitarea de rambursare promptă a tuturor datoriilor restante.

Definiția neplății este importantă în contextul estimării șanselor neplății. Agențiile de rating consideră că neplata se întâmplă atunci când o plată prevăzută în contract nu a

fost achitată pe o perioadă de cel puțin trei luni. Diferitele cazuri de neplată nu dau naștere la pierderi imediate, dar cu siguranță cresc probabilitatea unei neplăți finale. Astfel, riscul neplății exprimă probabilitatea ca neplata să aibă loc în timpul unei perioade date de timp și depinde în principal de situația debitorului: mărimea companiei, calitatea managementului, acționarii, evoluția indicatorilor economico-financiarți.

Probabilitatea neplății nu poate fi măsurată în mod direct, dar se pot utiliza statisticile istorice ale neplății interne, ale agențiilor de rating sau ale autorităților centrale. Cele mai reprezentative tipuri de rating-uri sunt: ratingul datoriilor emise, ratingul emitentului și ratingul industriei. În cele mai multe din cazuri, agențiile de rating evaluează *calitatea riscului unei datorii*, care este dublu condiționată: de probabilitatea neplății și de recuperările posibile, în caz de neplată. Ratingurile bancare interne pot include adesea și alte dimensiuni decât riscul neplății și recuperările și pot fi folosite pentru a evalua separat fiecare client.

■ Riscul de expunere

Riscul de expunere cuantifică nesiguranța privind încasarea sumelor împrumutate. Dacă creditul este rambursat conform unui program contractual ferm, riscul de expunere poate fi considerat redus sau neglijabil. Din nefericire, acest lucru nu e valabil pentru toate liniile de credit. Dacă liniile de credit angajate permit debitorului să acceseze aceste linii ori de câte ori dorește, în funcție de nevoile sale și de o limită maximă fixată de către bancă, deci riscul de expunere al băncii în această situație este considerabil.

■ Riscul de recuperare

În cazul neplății, recuperările nu sunt previzibile. Ele depind de tipul de neplată și de alți factori cum ar fi: garanțiile debitorului, tipul acestor garanții care pot fi colaterale sau ale unei terțe părți. O neachitare a plății nu înseamnă că debitorul nu va plăti niciodată, dar atrage inițierea unor anumite acțiuni, cum ar fi renegocierea sau obligativitatea rambursării sumelor restante. Dacă nicio acțiune corectivă nu poate fi luată în considerare, atunci intervin procedurile legale: instrumentarea juridică a garanțiilor (care diferă în funcție de tipul de garanție acceptate), executarea garanțiilor.

Din punct de vedere cantitativ, riscul de credit se măsoară prin pierderile înregistrate de bancă în cazul neplății. Riscul de credit rezultă din combinarea riscului neplății, riscului expunerii și riscului recuperării. Pierderea rezultată (L) este aleatorie și poate fi privită ca produsul unei variabile aleatorii caracterizând neplata (D), o expunere incertă (X) și o rată a recuperării nesigure (R).

$$L = D \times X \times (1 - R)$$

Această expresie cuantifică riscul de credit.

Riscul neplății sau LGD depinde de valorile atribuite celor trei parametri de bază:

- *probabilitatea neplății*;

- *expunerea;*
- *recuperările.*

Pierderea prognozată este rezultatul pierderii pricinuite de neplată și de probabilitatea neplătii. LGD reprezintă suma supusă riscului, sau expunerii, mai puțin recuperările:

$$\begin{aligned} \text{LGD} &= \text{expunere} - \text{recuperare} = \\ &= \text{expunere} \times (1 - \text{rata recuperării } \%) \end{aligned}$$

Pierderea prognozată sintetizează atât pierderea pricinuită de neplată, cât și calitatea riscului:

$$\begin{aligned} \text{Pierderea prognozată} &= \text{LGD} \times \text{probabilitatea neplătii} = \\ &= \text{expunere} \times (1 - \text{rata recuperării } \%) \times \text{probabilitatea neplătii } (\%) \end{aligned}$$

Cu alte cuvinte, pierderea prognozată înglobează printr-o singură măsură cele trei componente ale riscului: *expunerea, probabilitatea neplătii și recuperarea.*

Comitetul de la Basel propune abordarea riscului de credit din perspective modelelor interne (*Internal Ratings Based Approach - IRB*).

Avantajele utilizării acestor modelelor interne⁽¹⁾ constau în:

- evaluare relevantă a debitorului și a caracteristicilor tranzacției, precum și o diferențiere relevantă a riscurilor și o estimare corectă și consistentă cantitativ a acestora;
- importanță în gestionarea riscurilor, procesul decizional, la aprobarea creditelor, la alocarea capitalului și stabilirea funcțiilor de control intern
- control riguros al riscului de credit fără influențe de natură subiectivă.

În acest sens, Acordul Basel II aduce ca elemente de noutate față de Basel I lărgirea gamei ponderilor de risc, diversificarea instrumentelor de diminuare a riscului de credit prin utilizarea instrumentelor financiare derivate (credit default swap, total return swap, credit linked notes), utilizarea rating-urilor pentru evaluarea clienților și modelelor interne dezvoltate pentru determinarea valorii pierderii așteptate, ținând cont de profilul de risc.

Pentru evaluarea riscului de credit, Basel II propune două alternative:

- utilizarea metodei standard *standardised approach*, conform căreia riscul de credit este calculat de banca centrală pentru fiecare tip de activ pe baza unor ponderi de risc fixe stabilite în raport cu tipologia creditelor.

- utilizarea modelelor interne cu două variante, modele interne de bază și avansate, care lasă posibilitatea băncii de a evalua riscul în funcție de specificul fiecărui plasament în parte. Cerințele de capital sunt calculate în funcție de patru parametri de risc: probabilitatea de nerambursare (PD), pierderea în caz de nerambursare (LGD), expunerea față de debitor (EAD) și maturitatea expunerii (M). Pierderea așteptată (EL) se determină potrivit relației: $EL = PD \times LGD \times EAD$, cerințele de capital fiind egale cu diferența dintre valoarea la risc a expunerii băncii și pierderea așteptată.

- în abordarea modelelor interne de bază, băncile determină PD, iar autoritatea de supraveghere stabilește ceilalți trei parametri de risc;

- în abordarea avansată, băncile calculează toți parametrii necesari stabilirii cerințelor de capital, diferența dintre capitalul economic și cel reglementat fiind minimă.

Comitetul de la Basel a elaborat cinci studii de impact cantitativ referitoare la efectele Acordului Basel II asupra managementului riscurilor. Ultimul studiu realizat în iunie 2006 a avut ca obiectiv evaluarea riscului de credit și a celui operațional din perspectiva a două coordonate:

- modele aplicate în gestionarea celor două riscuri;
- modificarea procentuală a cerințelor de capital induse de modele utilizate de fiecare instituție de credit.

Rezultatele studiului pun în evidență faptul că băncile din țările G10 preferă modelele interne avansate, indiferent de mărimea lor, cu atât mai mult cu cât această alternativă incită la modelarea riscului de credit, practică des întâlnită în rândul băncilor puternice. Pe de altă parte, băncile din țările emergente preferă metoda standardizată. Dacă avem în vedere implicarea masivă a băncilor cu capital străin pe aceste piețe, și preferința acestora pentru modelele interne, aplicarea integrală a Acordului Basel II ar putea fi accelerată de presiunile acestora.

Implementarea prevederilor Acordului Basel II la nivelul sistemului bancar românesc impune dezvoltarea mijloacelor pentru realizarea supravegherii sectorului bancar prin transpunerea în legislația românească a directivelor și adaptarea sistemului de raportări prudentiale, elaborarea ghidurilor de validare a modelelor interne și validarea acestora. De asemenea, băncile vor trebui să utilizeze și alte produse pentru minimizarea riscului de credit.

Note și referințe bibliografice

⁽¹⁾ O instituție de credit care solicită aprobarea pentru utilizarea abordării pe baza modelelor interne va demonstra că aceasta a fost utilizată cu respectarea cerințelor minime privind măsurarea și administrarea riscurilor interne pe o perioadă de cel puțin 3 ani, anterior solicitării. Această cerință se va aplica de la 31 decembrie 2010.

Anghelache, G. (2004). *Piața de capital. Caracteristici, evoluții, tranzacții*, Editura Economică, București

Anghelache, G. (2004). *Bursa și piața extrabursieră*, Editura Economică, București

Greuning, H, Brajovic, B. (2004). *Analizing and Managing Banking Risk a framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk*, The World Bank, ediție bilingvă, Editura Irecson
Basel Committee on Banking Supervision – International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards – A Revised Framework (2002)

Basel Committee on Banking Supervision – Results of the fifth quantitative impact study (QIS), 2006
www.bis.org; www.ecb.int; www.imf.org.